

Дмитрук М.В.

### Пароніми у ветеринарній термінології

У системі значеннєвих категорій слова, що відіграють у мові велику стилістичну роль, виділяються пароніми. Термін становить інтерес саме своїм глибинним змістом, який треба вловити і з'ясувати. Пароніми (від грец. *para* – поблизу, поруч і *onoma* – ім'я) – це слова, подібні між собою звучанням і частковим збігом морфемного складу, наприклад: вовна-бавовна, адресат-адресант, особовий-особистий та ін.

До паронімів належать терміни, фонетична подібність яких зумовлена фонетичною подібністю форматів, які включаються до їхнього складу.

Близькі своїм звуковим складом морфеми можуть розрізнятися в паронімах лише окремими голосними (кіт – кіт, фірма – ферма) або приголосними (плюш – плюш), але досить часто значення паронімів диференціюється за допомогою різних суфіксів та префіксів, як у словах людський-людяний, освітлювати-висвітлювати.

Паронімічні назви можуть належати до однієї семантичної групи лексики, наприклад: олія – оліфа (назви речовини), квартира – кватирка (назви житла і його частин), зрозумілий – зарозумілий (назви ознак), розкрити-викрити (назви дій) і т. ін. Проте багато паронімів позначають назви і таких предметів, які семантично в одну групу не об'єднуються, як праник (дерев'яний брусок з ручкою, яким вибивають білизну під час прання) і пряник (ласощі), грип (хвороба) і гриб (рослина) і под.

За ступенем зближення звукового оформлення морфемного складу розрізняють максимальні і мінімальні пароніми. До максимальних паронімів належать ті, які характеризуються великою спільністю звучання, а іноді розрізняються лише якимось одним звуком: досвід-дослід, роман-романс. Мінімальними вважаються такі пароніми, ступінь близькості звучання яких менший: стан-становище, тримати-підтримувати. Мінімальні пароніми зближують паронімічну лексему з непаронімічною.

Термін "паронім" дехто поширює навіть на близькі за значенням слова, що мають лише по одному спільному звуку (шило – швайка, шум – гам), а також на слова, в яких весь звуковий склад спільний, але розрізняються вони між собою наголосом (колбс – кблос). При такому розумінні паронімії вона втрачає межі з непаронімічною лексикою, зокрема з омографами (А.П. Критенко. Пароніми в українській мові // Мовознавство. - 1968. – №3. – С. 55-57).

Пароніми – це близькозвучні слова, що близькі за звуковим складом і звучанням, але різні за значенням.

Незначна різниця у вимові паронімів спричиняє труднощі у їх засвоєнні, призводить до помилок, зокрема, до неправильної заміни одного слова іншим. Тому треба особливо уважно стежити за вживанням малознайомих слів і завжди звертатися до відповідних словників, щоб уточнити значення, правопис і вимову потрібного слова.

Пароніми різняться префіксом, суфіксом, відсутністю частки -ся, кількома звуками у закінченні та ін.

Паронімічними відношеннями поєднується пара слів, значно рідше – три або більше.

За характером смислових зв'язків пароніми поділяються на кілька груп:

1. Синонімічні: важкий – тяжкий, привабливий – принадливий.
2. Антонімічні: прогрес – регрес, адресат – адресант.
3. Такі, що мають семантичну близькість: вирізнятися – відрізнятися, витрати – затрати.
4. Тематичні: абонент – абонемент, пам'ятка – пам'ятник.

Явище паронімії вимагає точного знання значень слова. Незначна відмінність між двома словами призводить до помилок. Цим можна пояснити велику небезпеку, що породжує явище паронімії, особливо в термінології.

Серед термінів ветеринарної медицини зустрічаються такі пароніми:

Астенія – астазія [СІС:73]. Астенія (від грецького, що означає безсилля, слабкість) – стан безсилля, загальна кволість організму. Астазія (від а... і гр. - стояння) – втрата здатності стояти, переважно внаслідок захворювання нервової системи.

Атаксія – атрепсія [СІС:76]. Атаксія (від гр. – безладдя) – розлад координації довільних рухів, спостерігається при деяких захворюваннях нервової системи. Атрепсія (від гр., що означає живлення) – тяжка форма розладу живлення у молодняка.

Афазія – афакія [СІС:79]. Афазія (від гр. – оніміння) – повна або часткова втрата голосу у людини внаслідок ураження мовних центрів; у тварин втрата голосових звуків внаслідок ураження відповідних центрів. Афакія (від гр. – сочевиця) – відсутність кришталика ока.

Ахілія – ахолія [СІС:80]. Ахілія (від гр. а... і сік) – відсутність соляної кислоти та пепсину у шлунковому соці.

Ахолія (від гр. а... і жовч) – патологічний стан, при якому жовч не надходить у дванадцятипалу кишку.

Атонія – атрезія [СІС:77]. Атонія (від гр. – в'ялість, слабкість) – ослаблення тону, еластичності і збудливості тканин та органів у людини та тварин (атонія шлунка, кишок, м'язів). Атрезія (від гр. а... і отвір) – природжена відсутність або недорозвиненість природних отворів організму.

Гастрин – гастрит [СІС:141]. Гастрин (від гр. – шлунок) – гормон, який виробляється в слизовій оболонці шлунка через діяння хімічних і механічних подразників. Гастрин стимулює секрецію шлункового соку та соку підшлункової залози. Гастрит (від гр. – шлунок) – запальне захворювання слизової оболонки шлунка.

Гастроскопія – гастростомія [СІС:142]. Гастроскопія (від гастро... і скопія) – метод дослідження шлунка за допомогою ендоскопа-гастроскопа; застосовують при розпізнаванні ряду захворювань шлунка. Гастро-

стомія (від гастро... і гр. – рот, отвір) – операція накладання штучної зовнішньої шлункової фістули; проводиться при непрохідності стравоходу.

Девастація – девіація [СІС:191]. Девастація (лат. *deviatio* – спустошую, розорую) – комплекс заходів, спрямованих на знищення збудників інвазійних та інфекційних захворювань людини, тварин і рослин на всіх фазах розвитку цих збудників. Девіація (лат. *deviatio*, від *devio* – відхиляюсь) – зміна середніх стадій ембріонального розвитку органа, що призводить до змін будови його у дорослого організму.

Дезинсекція – дезинфекція [СІС:193]. Дезинсекція (від дез... і лат. *investum* – комаха) – заходи боротьби із шкідливими комахами й кліщами-переносниками збудників хвороб людини й тварин /воші, блохи та ін.) та сільськогосподарськими шкідниками. Дезинфекція (від дез. – фр. префікс, що означає знищення, видалення, відсутність чи спотворення чогось; та інфекція) – заходи, спрямовані на знищення збудників інфекційних захворювань людини і тварин.

Дегенерація – деградація [СІС:192]. Дегенерація (лат. *degeneratio* – вироджуюсь) – виродження, погіршення з покоління в покоління певних рис або властивостей; процес руйнування органів або клітин у організмів. Буває, зокрема, у тварин, розвиток яких відбувається з перетворенням (напр., Д. зябер і хвоста у пуголовка при перетворенні його на жабу). Деградація (від лат. *degradatio* – зниження) – рух назад, поступове погіршення, занепад, втрата якихось властивостей.

Дистрофія – дисфагія [СІС:217]. Дистрофія (від дис... і ...трофія) – порушення живлення тканин, органів або організму людини чи тварини в цілому, що призводить до виснаження організму. Дисфагія (від дис... і ...фагія) – розлад акту ковтання в людини й тварин; спостерігається при деяких хворобливих станах (пухлини горлянки, запальні процеси).

Епікриз – епіфіз [СІС:254-255]. Епікриз (від гр. – визначення, висновок) – остаточний висновок з історії хвороби, що містить причини захворювання, його перебіг, лікування та кінцевий результат хвороби. Епіфіз (від гр. – нарід, гуля) – суглобовий розширений кінець довгих трубчастих кісток.

Ізоосмія – ізотермія [СІС:272-273]. Ізоосмія (від ізо... і гр. ...поштовх) – відносна сталість осмотичного тиску в рідких середовищах і тканинах організму. Ізотермія (від ізо – гр., що означає рівний, однаковий, у складних словах означає рівність або подібність за формою або призначенням; і ...терія) – відносна сталість температури тіла, що забезпечується фізіологічними механізмами терморегуляції; властива людині і теплокровним тваринам.

Ізомерія – ізометрія [СІС:272]. Ізомерія (від ізо... і ...мерія) – існування сполук, однакових за хімічним складом і молекулярною масою, але різних за будовою та властивостями. Ізометрія (від ізо... і гр. – міра) – збереження пропорційності органів і частин тіла в період росту організму.

Інсоляція – інстиляція – інспірація [СІС:285]. Інсоляція (лат. – *insolatio* – виставляю на сонце) – освітлення сонячним промінням, яке застосовують з лікувальною та профілактичною метою. Інстиляція (лат. *instillatio* – крапаю, зволожую) – вкапування ліків, наприклад у сечовий міхур. Інспірація (від *inspiratio* – натхнення, навіювання) – вдих.

Інкубація – іннервація [СІС:284]. Інкубація (від лат. *incubatio* – висиджування пташенят) – 1) виведення з яєць пташенят, з ікри мальків риб; 2) те саме, що й інкубаційний період. Іннервація (від ін... лат. – префікс, що означає заперечення, відсутність чогось або проникнення в щось; і нерви) – наявність нервових волокон в органах і тканинах тварин та людини, яка забезпечує зв'язок органів і тканин з центральною нервовою системою і відповіді організму на впливи зовнішнього й внутрішнього середовища.

Ішемія – ішурія [СІС:297]. Ішемія (від гр. – затримую і ...емія) – зменшення вмісту крові в тканинах певної ділянки тіла людини й тварин. Спричинюється спазмом або закупорюванням відповідних артерій. Інша назва – місцеве недокрів'я. Ішурія (від гр. – зупиняю, затримую і ...урія) – затримання сечі, неспроможність звільнення сечового міхура від сечі.

Карбоген – карболен [СІС:312]. Карбоген (від. карбо... і лат. *oxygenium* – кисень) – суміш вуглекислого газу з киснем. Використовують при розладах дихання внаслідок отруєння при асфіксії. Карболен (від лат. *carbo* – вугілля) – лікарський препарат. Застосовують як адсорбуючий засіб при метеоризмі й диспепсії [СПУМ:18].

Кореневі апендикс і апендиц- (етимологічно обидва з лат. *appendix*) – "придаток"; розрізняються кореневими буквосполученнями -икс, -иц, суфіксом -ит. Апендикс - червоподібний відросток сліпої кишки людини та деяких тварин. Апендицит - запалення апендикса.

У спол.: а. хронічний, гострий, катаральний, проривний; приступ, лікування а.; лікувати, хворіти на а.

Жирний – жировий [СПУМ:73]. Спільний корінь жир-; розрізняються суфіксом -ов-. Жирний - такий, в якому багато жиру; просякнутий жиром. У спол.: ж. їжа, бульйон, молоко, сметана, сир, м'ясо, баранина, свинина, ковбаса, мозок. Жировий - який складається з жиру. У спол.: ж. тканина, клітковина, речовина, обмін, продукт, виділення, відкладення.

Інкубатор – інкубаторій – інкубація [СПУМ: 90]. Спільний корінь інкуб-; розрізняються суфіксами -ат-, -ор-, -ац-. Похідні пароніми інкубаторний – інкубаційний. Інкубатор - апарат для штучного виведення з яєць молодняка сільськогосподарської птиці.

У спол.: і. електрифіковані, кімнатні, шафові, нові, старі, дешеві, дорогі. Інкубаторій – приміщення, в якому встановлено Інкубатори для штучного виведення молодняка сільськогосподарської птиці.

Інкубація - виведення в інкубаторі молодняка з пташиних яєць.

У спол.: і. природна, штучна.

Інкубаторний – інкубаційний [СПУМ: 90]. Інкубаторний, а, е. У спол.: станція, приміщення, механізм, курчата, качата.

Інкубаційний, а, е. У спол.: і яйце, сезон, якість. Інкубаційний період – час від моменту зараження організму якоюсь хворобою до появи зовнішніх ознак цієї хвороби.

Лікарняний – лікарський – лікарський – лікувальний [СПУМ: 110]. Спільний корінь лік-; розрізняються суфіксами -ар-н-ян-, -ар-ськ-, ува-льн-. Лікарський і лікувальний можуть вступати в синонімічні зв'язки.

Лікарняний - який стосується лікарні. У спол.: Л. містечко, заклад, корпус, установа, палата, одяг, режим, обід, ліжко.

Лікарський, а, е. Який стосується лікаря і його діяльності, іноді – лікування. У спол.: Л. діяльність, праця, обхід, обстеження, допомога, порада, консультація, контроль, заборона, висновок, діагноз, припис, рецепт, повинність, обов'язок, мораль, клятва, етика, таємниця, халат.

Лікарський, а, е. Який стосується ліків.

У спол.: Л. рослини, трави, культури, сировина, препарат, ромашка, шавлія, ягода, меліса, буркун, алтея, нагідки, вербена, первоцвіт, відділ готових л. форм.

Лікувальний, а, е. Який пов'язаний з лікуванням, використовується для лікування. У спол.: л. режим, ефект, мета, засіб, властивості, дієта, харчування, доза, вправи, процедура, фізкультура, центр.

Л. факультет – відділення медичного навчального закладу для підготовки спеціалістів широкого профілю.

Лікувати – лічити [СПУМ: 111]. Спільний корінь, у якому відбувається чергування приголосних звуків [к] - [ч]. Розрізняються суфіксами -ува-, -и-.

Лікувати - застосовувати ліки та інші засоби припинення болю, захворювання. У спол.: л. хворого, дитину, жінку, сина, тварин, собаку, коня, серце, печінку, нирки, зуби, вуха; антибіотиками, ліками, травами, домашніми засобами, ультразвуком, сном, гіпнозом; вдома, в лікарні, в санаторії; амбулаторно, стаціонарно, добре, успішно; л. продовжувати, починати. Лічити - називати числа у послідовному порядку, вести підрахунки; рахувати. У спол.: Л. гроші, учнів, присутніх, машини; до двох, до тисячі; на рахівниці, на пальцях, на ЕОМ; швидко, поволі, голосно, тихо, усно, без помилки, уважно, добре.

Стрес – струс [СПУМ: 177]. Розрізняються кореневими голосними е, у.

Стрес - загальна відповідь організму на дію внутрішніх або зовнішніх подразників. Струс, у. Струс мозку-ушкодження мозку і мозкових оболонок при закритих травмах голови. Нервовий струс – сильне збудження нервів.

Трав'яний – трав'янистий [СПУМ: 184]. Спільні корінь трав-, суфікс -ян-; розрізняються суфіксом -ист-. Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях. Трав'яний, а, е. Який стосується трави, зроблений з трави, приготовлений із трав, на травах або з насіння. У спол.: т. покрив, килим, насіння, борошно, сінаж, силос, суміш, настій, вал, щітка, пахощі.

Трав'янистий, а, е. Те саме, що трав'яний і багатий на траву. У спол.: т. масив, поле, галявина, сіножатя, луки, берег, схил.

Шкірний – шкіряний [СПУМ: 209]. Спільний корінь шкір-; розрізняються суфіксами -н-, -ян-. Шкірний, а, е. Який стосується шкіри (шкури) – зовнішнього покриву людини і тварин; пов'язаний з хворобами шкіри. У спол.: ш. рецептори, судини, утвори, рубець, сало, чуття, чутливість, подразнення, хвороба, захворювання, диспансер. Шкіряний, а, е. Виготовлений із шкіри, оздоблений шкірою, призначений для виготовлення шкіри. У сполуч.: ш. промисловість, завод, об'єднання, сировина, тваринництво, виробни, взуття, черевики, чоботи, пальто, куртка, піджак, фартух, штани, шапка, пояс; рукавиця, чемодан, футляр, оправа, крісло, диван, м'яч.

У словнику паронімів української мови (автори Д.Г. Гринчишин та О.А. Сербенська) описано понад 1000 паронімів, які найчастіше зустрічаються на сторінках науково-популярних видань, у періодиці та ін.

Дослідники давно звернули увагу на існування в мові таких близько-кочуваних слів, на відмінності між ними в значенні і на можливі помилки у їх використанні. Однак тільки недавно з'явилися праці, автори яких прагнуть осмислити явище паронімії в системі лексики, показати пароніми у зв'язках з іншими мовними одиницями, виявити властиві їм ознаки. Та поки що суттєві розбіжності виявляються у самому розумінні цього явища, у визначенні складу слів, які можна назвати паронімами. Існує широке розуміння паронімів як слів, що мають лише звукову подібність. При цьому морфемна будова не береться до уваги. Сюди зараховують як різнокореневі слова (афект, ефект, досвід, дослід), так і спільнокореневі (будівний, будівельник, громадський, громадянський). Звукова відмінність при такому розумінні паронімів можлива в сфері голосних і приголосних (веліти, воліти, камінь, кремій). Отже, в паронімічні ряди об'єднують споріднені слова і випадково співзвучні [Ощипко: 23-25].

При вужчому розумінні до паронімів зараховують тільки спільнокореневі слова. Однак і тут нема одностайності. Одні дослідники визнають можливість існування багатьох слів у паронімічному ряді [Русский язык: 106]. Інші вважають, що в паронімічні відношення можуть вступати тільки два слова. Отже, існує тільки паронімічна пара [Вишнякова: 9-10].

У багатьох дослідженнях з лексики спеціальна увага не акцентується на характері префіксів, що наявні в паронімічній парі, але окремі дослідники визнають, що префікси в паронімах мусять бути тільки близько-звучними. Нема погодженості між дослідниками і щодо місця наголосу в паронімах. При широкому розумінні паронімів визнається, що це різні слова за значенням, при вужчому-робиться застереження, що паро-

німи повинні бути певним чином пов'язані за змістом.

Визнаючи існування таких близькозвучних слів мови, дослідники справедливо вважають, що на рівні мовлення часто виникає проблема правильності їх вживання. І це, мабуть, один з небагатьох моментів, що є спільним для всіх дослідників, що цікавляться явищем паронімії.

Нами основна увага звертається на розкриття лексичного складу значення паронімів. З цією метою дається коротке тлумачення їх. Маючи усталене значення, пароніми як одиниці словникового складу мови виявляють свої особливості на семантичному рівні, а звідси – у синтаксично-семантичних позиціях, тобто закріплених нормами мови можливостях уживати слово в словосполученні з визначеним колом інших слів і їх форм.

### **Література**

1. Вишнякова О.В. Паронимы в русском языке. – М., 1974.
2. Гринчишин Д.Г, Сербенська О.А. (СПУМ). Словник паронімів української мови. – К.: Радянська школа, 1986.
3. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища школа, 1972.
4. Ощипко І.Й. Практична стилістика сучасної української літературної мови. – Львів, 1968.
5. Російсько-український словник термінів ветеринарної медицини. – К.: Урожай, 1994.
6. Русский язык. Энциклопедия. – М., 1978.
7. Словник іншомовних слів (СІС). За редакцією О.С. Мельничука. – К., 1977.